

VI AINEVALDKOND “SOTSIAALAINED”

1. Valdkonnapädevus

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse õppija toimetulekut iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus - enesemääratluspädevus), suutlikkust toimida lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides - sotsiaalne pädevus), valmisolekut ja oskust olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid - kodanikupädevus), oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisharjumusi, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab info otsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurerinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija;
- 8) võtab vastutuse inimesena, kodanikuna, perekonna- ja ühiskonnaliikmena.

2. Ainete osakaal

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus.

Kohustuslikud kursused õppeaineti on järgmised:

Ajalugu 6 kursust: “Üldajalugu”, “Eesti ajalugu I”, “Eesti ajalugu II”, “Lähiajalugu I”, “Lähiajalugu II”, “Lähiajalugu III”;

Ühiskonnaõpetus: 2 kursust: „Ühiskond ja selle areng”, “Ühiskonna majandamine”

Inimeseõpetus: 1 kursus "Perekonnaõpetus"

Valikkursus: „Inimene ja õigus”

3. Valdkonna lühikirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Sotsiaalainete õppimine aitab arendada tervikpilti ühiskonnast ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalainete vahendusel areneb võime näha ühiskonna arengus erinevaid seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskondlikest väärtustest, normidest ja reeglitest; toimida kõlbelise ja vastutustundliku inimesena ning ühiskonnaliikmena. Sotsiaalainete teemade käsitlemisega toetatakse soolise võrdõiguslikkuse edendamist ühiskonnas.

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õppijaid, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajaloõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning - protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, tundma perekonna rolli ühiskonna ning inimese elus, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

4. Lõiming

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimestega, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat, on valmis ühiskonnaelus osalema, võtab vastutuse oma otsuste ja valikute eest ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil; kes teeb majanduslikke otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult, oskab elatada ennast ja oma peret, teenida tulu, maksab kohusetundlikult makse ja panustab selle kaudu ühiskonna arengusse. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja konstruktiivsete lahenduste leidmise oskus.

Valdkonnaväline lõiming aitab õpilastel luua terviklikuma arusaama maailmast ja näha erinevaid aineid omavahel tervikuks seotuna. Sotsiaalainete (ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus) tundidesse saab lõimida mitmeid teisi õppeaineid, et muuta õppetöö terviklikumaks ja tähenduslikumaks. Teiste ainete lõimimine rikastab sotsiaalainete õpetamist, pakkudes õpilastele võimalust analüüsida teemasid mitmekülsemalt ja sügavamalt.

Loodusained

Loodusainete lõimimine sotsiaalainete käsitlemisse on läbiv kogu õppeperioodi vältel, näiteks saab käsitleda kliimamuutuste mõju ajaloolistele ja ühiskondlikele protsessidele, analüüsides energiapoliitika ja keskkonnakaitse seoseid ühiskonna arenguga või arutledes inimeste tervist mõjutavate tegurite üle. Samuti saab käsitleda füüsika ja keemia tehnoloogilisi saavutusi ja nende sotsiaalset mõju ühiskonnale.

Keel ja kirjandus

Keele ja kirjanduse lõimimine sotsiaalainete tundidesse võimaldab uurida, kuidas keel ja kultuur mõjutavad ühiskonna arengut ning identiteeti. Näiteks saab kirjandusteoste kaudu analüüsida ajalooliste sündmuste ja sotsiaalsete probleemide kajastamist, näiteks kuidas Eesti kirjanduses on kajastatud rahvuskultuuri kujunemist. Inimeseõpetuses saab käsitleda suhete ja väärtuste teemasid, tuginedes kirjandusteoste karakterite ja konfliktide analüüsile. Ühiskonnaõpetuses võimaldab lõimimine keele ja kirjandusega õpilastel tekste kriitiliselt analüüsida. Näiteks saab uurida ajaloolisi ja kaasaegseid tekste, et eristada propagandat objektiivsest informatsioonist.

Kunstiained

Kunstiainete lõimimisel sotsiaalainetesse saab analüüsida, kuidas kunst peegeldab ja mõjutab ajaloolisi sündmusi, sotsiaalseid liikumisi ja kultuurilisi väärtusi. Näiteks saab ajalootundides uurida renessansiajastu maalikunsti ja selle seost humanismiga või käsitleda propagandakunsti totalitaarsetes režiimides. Ühiskonnaõpetuses võib arutada visuaalse kommunikatsiooni ja meedia mõju avalikule arvamusele, tuginedes reklaamide ja plakatite analüüsile. Inimeseõpetuses saab läbi kunstiprojektide uurida eneseväljendust ja identiteedi kujunemist.

Matemaatika ja tehnoloogia

Matemaatikat ja tehnoloogia lõimimisel sotsiaalainetesse saab analüüsida statistikat ühiskonna arengu ja demograafiliste muutuste kohta või uurida tehnoloogia arengut ning selle mõju majandusele ja ühiskonnale. Näiteks saab ühiskonnaõpetuses kasutada majandusstatistikat eelarve planeerimise ja maksusüsteemide teemade käsitlemiseks, ajalootundides analüüsida tehnoloogiliste uuenduste rolli tööstusrevolutsioonis ning inimeseõpetuses arutleda digitaalsete tööriistade mõju üle sotsiaalsetele suhetele ja meedia tarbimisele.

5. Üldpädevuste rakendamine sotsiaalainetes

Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu kujundatakse ja arendatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi ja läbivaid teemasid. Sotsiaalainete õpetamine annab õpilastele teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis on vajalikud igapäevaelus toimetulekuks ning aktiivselt ühiskonnaelus osalemiseks.

Kultuuri- ja väärtuspädevus

Sotsiaalvaldkonnas tutvustatakse õpilastele erinevaid kultuure, ajaloosündmusi ja ühiskonnamudeleid ning analüüsitakse nende mõju tänapäeva ühiskonnale. Läbi väärtuste, eetika ja inimõiguste teemaliste arutelude kujundatakse kriitilist mõtlemist ja empaatiat. Ühiskonnaõpetus aitab mõista demokraatia põhimõtteid ja kultuurilist mitmekesisust, ajalootunnid annavad teadmisi rahvuskultuuri ja globaalsete väärtuste kujunemisest, inimeseõpetus toetab isikliku väärtusmaailma ja suhete arendamist.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus

Sotsiaalvaldkonna ainetes õpetatakse demokraatlikke põhimõtteid, kodanikuõigusi ja -kohustusi ning analüüsitakse ühiskonnas toimuvaid protsesse. Ühiskonnaõpetuses õpitakse osalema avalikus elus ja hindama kriitiliselt meedia mõju igapäevaelule. Ajaloo kaudu saadakse teadmisi kodanikuühiskonna kujunemisest ja olulistest sotsiaalsetest liikumistest. Inimeseõpetus arendab suhtlemisoskust ja koostöövõimet, aidates mõista konfliktide lahendamise olulisust ja vastutustunnet kogukonna ees.

Enesemääratluspädevus

Sotsiaalvaldkonna kaudu arendatakse õpilastes enesemääratluspädevust, aidates neil mõista enda identiteeti, väärtusi ja rolli ühiskonnas. Ajaloo ja ühiskonnaõpetuse kaudu analüüsitakse kultuurilise ja rahvusliku identiteedi kujunemist, samas kui inimeseõpetuses keskendutakse eneseanalüüsile, eesmärkide seadmisele ja isiklike valikute tegemisele. Arutelud eetika ja moraali teemadel aitavad õpilastel mõista oma isiklikku vastutust ühiskonna ees, andes neile tööriistu kriitiliseks mõtlemiseks ja teadlikuks käitumiseks.

Õpipädevus

Õpilastes arendatakse õpipädevust, õpetades neid analüüsima ja hindama erinevaid allikaid, otsima teavet ja argumenteerima oma seisukohti. Ühiskonnaõpetuses ja ajaloo õpetatakse kriitilise mõtlemise oskust, aidates õpilastel mõista ja siduda omavahel keerulisi sotsiaalseid ja ajaloolisi protsesse. Samuti arendatakse koostööd, esinemisoskust ja probleemide lahendamise oskust, mis on olulised õpiprotsessis ja igapäevaelus.

Suhtluspädevus

Õpilased osalevad aruteludes, kuulavad erinevaid seisukohti ja arvestavad teiste arvamustega. Ühiskonnaõpetuses käsitletakse suhtlemist erinevates sotsiaalsetes ja poliitilistes kontekstides, samas kui inimeseõpetus arendab empaatiat ja konfliktide lahendamise oskusi. Ajaloo ja kultuuri uurimine aitab mõista suhtluse erinevusi erinevatel ajastutel ja kultuurides, arendades õpilastes võimet arvestada mitmekesiste maailmavaadete ja väärtustega.

Ettevõtlikkuspädevus

Õpilastele tutvustatakse majanduse, turunduse ja ettevõtluse põhimõtteid, analüüsides ettevõtluse mõju ühiskonnale ja keskkonnale. Ühiskonnaõpetuses õpitakse ettevõtluse ja majanduspoliitika seoseid, samas kui ajaloo kaudu uuritakse, kuidas ärikeskkond ja ettevõtlus on aja jooksul arenenud. Praktilistes ülesannetes käsitletakse probleemide lahendamist ja innovatsiooni, aidates õpilastel arendada loovust, strateegilist mõtlemist ja ettevõtlikkust.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiapädevus

Sotsiaalvaldkonna kaudu arendatakse õpilastes matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiapädevust, ühendades teoreetilised teadmised praktiliste probleemide lahendamisega. Ühiskonnaõpetuses analüüsitakse teaduse ja tehnoloogia mõju ühiskonnale, näiteks keskkonnaprobleemide ja majanduse kontekstis tehakse seda kasutades matemaatilisi mudeleid ja statistikat. Ajaloos uuritakse teaduse ja tehnoloogia arengu ajalugu ning selle mõju ühiskonna arengule, samal ajal arendatakse õpilaste loogilist mõtlemist ja analüüsioskusi.

Digipädevus

Sotsiaalvaldkonna ainetes õpitakse kasutama erinevaid digitaalseid tööriistu, mis lihtsustavad aine omandamist ning iseseisvate uurimistööde tegemisel kasutatakse digitaalseid infoallikaid. Ühiskonnaõpetuses analüüsitakse digitehnoloogia mõju ühiskonnale, näiteks meedia ja sotsiaalmeedia rolli, samas kui ajaloo kasutatakse digitaalsetes allikates olevat teavet, et arendada kriitilist mõtlemist ja teabe hindamise oskusi.

6. Õppekava läbivad teemad

Õppekava läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimingu vahendiks ning neid arvestatakse koolikeskkonna kujundamisel. Läbivad teemad on aineülesed ja käsitlevad ühiskonnas tähtsustatud valdkondi ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada.

Läbivate teemade õpe realiseerub eelkõige:

- 1) õppekeskkonna korralduses – kooli vaimse, sotsiaalse ja füüsilise õppekeskkonna kujundamisel arvestatakse läbivate teemade sisu ja eesmärgi;
- 2) aineõppes – läbivatest teemadest lähtudes tuuakse aineõppesse sobivad teemakäsitlused, näited ja meetodid, viiakse koos läbi aineüleseid, klassidevahelisi ja ülekoolilisi projekte. Õppeainete roll läbiva teema õppes on lähtuvalt õppeaine taotlustest ja õppesisust erinev, olenevalt sellest, kui tihe on ainevaldkonna seos läbiva teemaga;
- 3) valikainete valikul – valikained toetavad läbivate teemade taotlusi;
- 4) läbivatest teemadest lähtuvas või õppeaineid lõimivas loovtöös – õpilased võivad läbivast teemast lähtuda selle loovtöö valikul, mida tehakse kas iseseisvalt või rühmatöona;
- 5) korraldades võimaluse korral koostöös kooli pidaja, paikkonna asutuste ja ettevõtete, teiste õppe- ja kultuuriasutuste ning kodanikuühendustega klassivälist õppetegevust ja huviringide tegevust ning osaledes maakondlikes, üle-eestilistes ja rahvusvahelistes projektides.

Läbivate teemade käsitlemist toetavad projekt- ja probleemõpe, uurimis- ja loovtegevused, lugemis-, kirjutamis- ja suhtlusülesanded ning mitmekülgne info- ja digikirjaoskus.

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine

Sotsiaalainetes käsitletakse elukestva õppe ja karjääri kujundamise teemat läbi konkreetsete tegevuste, mis aitavad õpilastel teha teadlike valikuid. Ajalooõpetuses uuritakse, kuidas erinevad ajastud on mõjutanud tööjõuturгу ja ameteid, näiteks millised on tööstusrevolutsiooni tulemusel tekkinud muutused. See arendab arusaama, kuidas majandus ja tehnoloogia areng mõjutavad töömaailma. Ühiskonnaõpetuses koostatakse projekte erinevate elukutsete kohta, õpilased analüüsivad, milliseid oskusi ja haridust on erinevate ametite pidamiseks vaja. Näiteks uuritakse IT-sektori ja rohetechnoloogia tulevikuvõimalusi. Inimeseõpetuses koostavad õpilased oma isikliku arenguplaani, kus nad kaardistavad oma huvid ja tugevused ning seejärel arutavad, kuidas need sobivad erinevate karjäärivalikute jaoks.

Keskkond ja jätkusuutlik areng

Keskkonna ja jätkusuutliku arengu teemat käsitletakse läbi konkreetsete tegevuste, mis aitavad õpilastel kujuneda vastutustundlikeks ja keskkonnateadlikeks kodanikeks. Ajalooõpetuses **uuritakse**, kuidas industrialiseerimine ja tehnoloogilised muutused on mõjutanud keskkonda, näiteks arutletakse kliimamuutuste algpõhjuste ja inimtegevuse üle. Ühiskonnaõpetuses arutletakse keskkonnapoliitika ja rohepöörde teemadel, näiteks kuidas erinevad riigid on tegelenud taastuvenergia arendamise või

jäätmekäitluse küsimustega. Rühmatööde raames tehakse projekte, mille eesmärk on tõsta kogukonna teadlikust keskkonnaga seotud teemadel. **Inimeseõpetuses** räägitakse isiklikest harjumustest ja nende mõjust keskkonnale, hinnatakse oma tarbimiskäitumist ja ökoloogilist jalajälge. Tehakse ülesandeid, mis aitavad õpilases kujundada vastutustundlikku suhtumist keskkonda.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus

Sotsiaalainete tundides saavad õpilased uurida, kuidas toimivad kodanikuühiskonna mehhanismid, analüüsides erinevaid elust võetud näiteid. „Teeme Ära!“ kampaania aitab õpilastel mõista kuidas inimesed saavad ühiskonnas muutusi algatada. Praktilise kogemuse saamiseks võiksid õpilased ise planeerida ja ellu viia mõne väikese kogukonnaprojekti, näiteks korraldada heategevusürituse või istutada puid. Õppetöös saab käsitleda ka Eesti kultuuritraditsioonide tähtsust, uurides, kuidas need on aidanud kujundada meie ühiskonda. Arutelude ja simulatsioonide abil, näiteks parlamenditöö matkimise kaudu, on võimalik mõista demokraatlike otsustusprotsesside toimimist. Samuti võiks õpilastele anda ülesande leida ettevõtlikke lahendusi mõnele reaalsele probleemile oma kogukonnas, näiteks jäätmekäitluse tõhustamine. Kõik need tegevused aitavad õpilastel kujuneda vastutustundlikeks ja aktiivseteks ühiskonnaliikmeteks.

Kultuuriline identiteet

Eesti kultuuri ja identiteedi süvendamine; grupitööd, mille eesmärgiks on mõtestada enda jaoks lahti Eesti kultuur ja selle tähendus ühiskonnas. Eesti ajaloo ja kultuuriliste traditsioonide mõju inimeste mõtteviisile ja käitumisele. Eesti kultuuripärandi tutvustamine, õpilased saavad ülevaate rahvustest aga ka kommetest ja väärtustest, mis kuuluvad meie igapäevaellu. Grupitööd, kus õpilased tutvustavad erinevaid kultuurilisi praktikaid ja arutavad, kuidas kultuurilise mitmekesisuse väärtustamine aitab tugevdada ühiskondlikku ühtekuuluvust aga ka sallivust. Selline lähenemine aitab õpilastel väärtustada oma kultuuri, kuid samas olla avatud teiste kultuuride suhtes.

Teabekeskkond ja meediakasutus

Sotsiaalainetes arendatakse õpilastes kriitilist mõtlemist ja praktilisi oskusi. Meediaanalüüs, kus õpilased uurivad erinevaid allikaid ja õpivad eristama usaldusväärset teavet kallutatud või eksitavast sisust. Samuti saab ajaloo ja ühiskonnaõpetuse raames analüüsida meedia rolli ajaloolistes sündmustes, näiteks propagandat või avaliku arvamuse kujundamist. Turvalise käitumise ja vastutustunde arendamiseks käsitletakse digimaailmas liikumise reegleid, sealhulgas privaatsuse hoidmist ja küberkiusamise ennetamist.

Tehnoloogia ja innovatsioon

Sotsiaalainetes arendatakse õpilaste tehnoloogilist kirjaoskust ja uuendusmeelsust, sidudes seda ajalooliste, ühiskondlike ja majanduslike protsesside mõistmisega. Õpilased uurivad tehnoloogia rolli ajaloo jooksul, näiteks tööstusrevolutsioonis või infoühiskonna kujunemisel, mõistes selle mõju ühiskondade arengule ja inimeste elule. Tunnitegevustes saavad õpilased kasutada digivahendeid, nagu interaktiivseid kaarte või simulatsioone, mis aitavad neil mõista tehnoloogia rakendamise praktilisi ja analüütilisi aspekte. Ühtlasi juhendatakse neid kasutama tehnoloogiat eesmärgipäraselt, näiteks andmete analüüsimiseks, uurimistööde koostamiseks ja oma ideede esitlemiseks.

Tervis ja ohutus

Õppetegevuste kaudu rõhutatakse õpilastele tervise hoidmise tähtsust ning ühiskondliku turvalisuse edendamise olulisust. Õpilased uurivad tervist mõjutavaid sotsiaalseid ja kultuurilisi tegureid, nagu elukeskkond, harjumused ning ühiskondlikud normid. Nad analüüsivad ajaloolisi ja tänapäevaseid

näiteid tervisega seotud teemadest, näiteks epideemiad, sõdade tagajärjed või muid või üleilmseid terviseprobleeme. Samuti arutletakse ohutuse teemadel, käsitledes näiteks konflikte, kriisijuhtimist ja inimõiguste rolli turvalise ühiskonna tagamisel. Praktiliste tegevuste kaudu, nagu simulatsioonid ja probleemide lahendamine, õpivad õpilased kujundama tervislikke eluviise ja vastutustundlikku käitumist.

Väärtused ja kõlblus

Sotsiaalainetes kujundatakse õpilaste väärtushinnanguid, aidates neil mõista eetilisi põhimõtteid ja nende rakendamist erinevates ajaloolistes, kultuurilistes ja ühiskondlikes kontekstides. Õpilased analüüsivad üldtunnustatud väärtuste, nagu õiglus, vastutus ja empaatia, rolli nii minevikus kui ka tänapäeva ühiskonnas, arutledes konfliktide, ebaõigluse ja vastutustundliku käitumise üle. Praktiliste tegevuste, nagu juhtumianalüüsid ja rollimängud, kaudu õpivad nad mõistma kõlbluspõhimõtete järgimise olulisust ning arendavad oskust seista väärtuste eest nii individuaalselt kui ka kollektiivselt.

7. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid, võtta vastutust oma õppimise eest ja tulevad toime muutunud olukorras ning on valmis kavandama oma edasist haridusteed.

Gümnaasiumis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevustest, taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arengutega, võetakse arvesse kohalikku eripära, muutusi ühiskonnas ja maailmas ning seostatakse neid omavahel;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks, õpilast suunatakse oma õppimist mõtestama ja kavandama ning õpikoormust jagama;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele ning pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmaõpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, mõtestatakse ja analüüsitakse õppimist, suunatakse tegema teadvustatud ja teadlikke valikuid, võtma vastutust oma õppimise eest;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse ja juhtimisse, pakutakse võimalusi analüüsida ja mõtestada õppeprotsessi nii enda õppimise ja õpistrateegiate kui ka õpetaja juhitud õppe korraldamise aspektist;
- 7) kavandatakse aega õpitava tähenduslikkuse, eesmärkide, õpitulemuste ning hindamiskriteeriumide mõtestamiseks ning eneserefleksiooniks, õpitakse andma ja vastu võtma tagasisidet;
- 8) rakendatakse uurivat, probleeme lahendavat ja teaduspõhist õpet, kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja analüüsi soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi mitmekülgset, tutvustatakse näiteid valdkonna teadussaavutustest ja aktuaalsetest probleemidest, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;

9) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid, arendatakse info kriitilise otsimise ja hindamise pädevust, arvestades autoriõiguse ja uurijaetikaga;

10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise, sh ühiskonnaeluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane ja õpilasele tähenduslik ning kujundaks õppija arusaama maailmas toimuvast, suutlikkust siduda kohalikku ja globaalset;

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseid allikaid. Kõikides sotsiaalvaldkonna ainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

8. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuste saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide täitmist kui riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatut. Kursuse kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüsides, loominguliste tööde ja projektülesannete puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui tulemust, probleemide märkamise ja analüüsi oskust, suutlikkust rakendada teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide- ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud

lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlemisoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

9. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

10. Ajalugu

10.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajaloõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjust ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, võõrvallutustega kaasnenud mõju erinevatel ajaperioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning inimsusevastaseid kuritegusid. Käsitletakse inimeste

igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes mitmeperspektiivsuse põhimõttest, mis tähendab erinevate vaatenurkadega arvestamist.

Gümnaasiumi ajaloo õppesisu korraldamise üle otsustatakse kooli õppekavas. Võimalik on korraldada õpe kursuste kaupa või lõimida Eesti- ja üldajaloo ainesisu. Kui Eesti ajalugu õpitakse iseseisvate kursustena, peaks esmalt käsitlema vastavaid üldajaloo teemaplokke, mis annavad avarama konteksti Eesti ajaloole.

Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtudes. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajaloouurija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikais ning hinnatakse allikate usaldusväärsust. Avatud arutelu käigus tuleks analüüsida klassis esilekerkivaid küsimusi, arvamusi ja seisukohti, sh tundlikke ja vastuolulisi teemasid, mis on põhjustatud oluliste väärtuste ja huvide konfliktist või nende aluseks olevate faktide või väidete vaidlustamisest. Tundlike ja vastuoluliste teemade käsitlemine ajalooõpetuses eeldab erinevate seisukohtade ärakuulamist ja nende üle arutamist; mitmeperspektiivne ajalooõpe lubab käsitada tundlikke ajalooteemasid laiemas võrdlevas kontekstis ja eri osapoolte seisukohast või rollist lähtudes. Ajaloosündmuste mitmetahulise käsitluse kaudu on võimalik vältida mineviku vastasseisude ülekannet praegustele grüpiidentiteetidele.

Ajalooõpetus arvestab õpilaste kultuurilise taustaga, suhestades õppeprotsessi õpilaste ajalookultuuriga. Kultuuritundlik ajalooõpetus tähendab ajalooteemade mitmeperspektiivset käsitlemist ja erinevate ajalookogemuste arvestamist, kuid samas tuleb vältida relativismi, st kõigi vaatenurkade võrdselt asjakohaseks tunnistamist. Erinevate vaatenurkade võrdlemisel saab toetuda üldhumanistlikele väärtustele ja ajalooteaduslikele põhimõtetele (tõendipõhisus, allikakriitilisus jms). Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust, sh kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist, aga ka võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Õppijat suunatakse uurimise, arutluse ning analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajaloosündmustele hinnangu erinevast seisukohast lähtudes. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriidentiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisel koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitlus erinevatest aspektidest lähtudes.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse koos teadmiste laiendamisega erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada sündmuste ja nähtuste ajaloolise tausta kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; erialase sõnavara laienemine;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise, kriitiline hindamine ja analüüsi oskus, allika usaldusväärsuse hindamise oskus;

7) suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, referaadi ja ajaloo uurimistöö koostamise oskus, oskus kasutada IT-vahendeid info hankimiseks ja tulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade käsitlemise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpus õpitulemustena.

10.2. Hindamine

Ajalooõpetuses hinnatakse teadmisi ja oskusi koos tasakaalustatult. Ajalooteadmisenä ei käsitleta pelgalt faktiteadmist, vaid sündmuse, muutuse ja asjaolude kirjeldamist, teadmist ajaloolisest protsessist, nt mis protseduure tehakse allikat analüüsides või mis küsimusi küsitakse erinevate ajalootõlgenduste kohta.

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Õpitulemusi (teadmisi ja oskusi) arendatakse ja kontrollitakse eri tüüpi ülesannetega.

10.3. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) analüüsib ajalooperioodide iseloomulikke tunnuseid, vaimulaadi ja erinevuste põhjusi, mõistab ja analüüsib ajaloolise arengu jätkuvust ja muutuste põhjusi, mõistab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis ning üksiksiku valikute ja otsuste tähtsust inimkonna ajaloo kujundamisel;
- 2) analüüsib Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab vastastikuseid seoseid;
- 3) mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna kujunemise ajaloolist tausta, tunneb ära mineviku mõjutusi; 4) mõistab, et inimeste eluviisi, väärtushinnanguid ja ühiskonnaelu mõjutavad religioon ja ideoloogiad, mõistab teaduse ning kultuuri arengu ja tehnoloogiliste muutuste mõju ühiskonnale ja nende vastastikuseid seoseid;
- 5) mõistab suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastuil, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;
- 6) analüüsib demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 7) mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ja tagajärgi, analüüsib kriitiliselt infot, eristab fakti arvamusest;
- 8) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust;
- 9) mõtestab enda rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana, teadvustab kultuurilist mitmekesisust ja kultuuri rolli enesemääratlemises;
- 10) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju. mõju ajaloos

10.4. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 2) mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 3) iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 4) teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 5) rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 6) toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 7) mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 8) seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 9) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 10) toob näiteid ristiuse mõjust Eesti ühiskonnaelu eri valdkondadele; (Eesti I)
- 11) selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 12) selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 13) teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 14) analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 15) teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 16) analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu III)
- 17) selgitab näidete abil tehnoloogia arengu ja ühiskonna vastastikust mõju; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 18) analüüsib näidete toel hariduse arengut erinevatel ajaperioodidel, mõistab, kuidas mõjutas haridus ühiskonna arengut ja inimese elu; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 19) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ajastu kontekstis, selgitab näidete abil nende tähtsust oma ajas ning nende mõju järgnevatel ajastutele, mõistab kultuuri järjepidevust; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

- 20) analüüsib kultuuri ja teaduse ajaloolist arengut, nimetab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning kirjeldab nende rakendamist erinevast perspektiivist; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 21) teab Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; (Üldajalugu, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 22) toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärgi; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 23) analüüsib erinevatest perspektiividest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaalimpeeriumide tekke ja lagunemise põhjused; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 24) analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arenguhooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 25) toob näiteid demokraatia kujunemisloost; (Üldajalugu)
- 26) võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 27) analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani; (Üldajalugu, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 28) analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 29) tõlgendab ajaloo sündmusi allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 30) mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 31) selgitab näidete varal sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning ühekülse ajalookäsitluse tagajärgi; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 32) eristab fakti arvamusest, hindab allikaid kriitiliselt, tunneb ära valeuudise; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 33) märkab minevikupärandit ja väärtustab seda ajalooallikana, mõtestades selle tähendust; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 34) mõistab, kuidas kultuuripärand peegeldab minevikuühiskonda, analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 35) toob näiteid eesti kultuurist minevikus, saab aru eesti kultuuri järjepidevusest ja erinevatest mõjutustest; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 36) toob näiteid erinevate kunstistiilide avaldumisest, sh Eesti kunstis; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 37) analüüsib näidete toel, kuidas loodus on mõjutanud inimtegevust ning inimtegevus loodust. (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

10.5. Kursus 1: ÜLDAJALUGU

10.5.1. Üldine õpisisu

Üldajaloo kursus annab hea ülevaate ühiskonnas toimunud protsessidest vana-, kesk- ja uusajal, aidates kaasa maailma ja Eesti ajaloo teemade tundmaõppimisele. Üldajaloo kursuse jaotumine kolmeks teemablokiks aitab saada ülevaadet Euroopa kujunemisest ning maailma toimunud olulisematest sündmustest, mille mõju Euroopa ajaloole on olnud märkimisväärne. Gümnaasiumi

ajaloõpetuse kaudu saavutatavad õpitulemused on jaotatud kõigi kuue kursuse peale, jättes koolidele vabad käed kursuste läbiviimise korraldamisel.

Üldajaloo kursuse kaudu aidatakse kaasa gümnaasiumi lõpuks taotletavate teadmiste, oskuste, hoiakute ja õpitulemuse saavutamisele, jättes vabaks kohustuslikud teemad, mille kaudu tulemusteni jõutakse. Õppe korraldamisel tuleb lähtuda õpitulemusest ning vastavalt sellele valitakse meetodid ning teemad tulemuse saavutamiseks. Lisaks õpitulemustele peab õpetaja õpet korraldades silmas pidama üldpädevusi, läbivaid teemasid ja ainealast lõimingut.

Läbi üldajaloo kursuse saab õpilane tundma ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi. Õpitakse mõistma inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajaloo perioodidel ning analüüsitakse väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Olulisel kohal on Euroopa ja maailma ajaloo pöördelised sündmused, protsessid ning nende tähtsus ja mõju ühiskonna arengus, mis aitavad hiljem õpilastel mõista Eesti ajaloos aset leidnud muutusi. Läbi erinevate õppemeetodite on võimalik rekonstrueerida minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalse ja kultuuritaustaga, samuti on võimalik ülesannetes rakendada empaatiat. Empaatiavärduste kaudu saab õpilane tuua näiteid ajaloost ning sellest, kuidas kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas.

10.5.2. Õpisisu teemade kaupa

Vanaaeg: (10-12 tundi)

- 1) Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena.
- 2) Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu.
- 3) Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst.
- 4) Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud.
- 5) Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.
- 6) Rooma riigi teke. Rooma vabariik ja selle korraldus. Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar.
- 7) Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma.
- 8) Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn. Ehituskunst.
- 9) Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.
- 10) Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.

Keskaeg: (10-12 tundi)

- 1) Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.
- 1) Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke.
- 2) Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.
- 3) Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan.
- 4) Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordu. Ketserlus. Ristisõjad.
- 5) Ülikoolid ja skolastika

Uusaeg (10-12 tundi)

- 1) Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadeavastuste mõjud ning tagajärjed, reformatsioon ja vastureformatsioon.
- 2) Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. Absolutism Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. Ameerika Ühendriikide iseseisvumine.

- 3) Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni sõjad, nende mõju Euroopale: valgustus. Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusriikide teke.
- 4) Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna tunnused. Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal.

10.5.3. Õpitulemused:

Teema “Vanaaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal;
- 2) selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval;
- 3) tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi, Rooma vabariigi ja keisririigi toimimise põhimõtteid;
- 4) iseloomustab religiooni ja mütolooa osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks;
- 5) iseloomustab näidete abil antiikkultuuri saavutusi, toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel, töötab ajastut iseloomustavate allikatega ning hindab neid kriitiliselt;
- 6) näitab kaardil Kreeka linnriike ja hellenistliku kultuuri levikuala ning Rooma riigi laienemist;
- 7) teab, kes olid Homeros, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Perikles, Aleksander Suur, Romulus, Caesar, Augustus, Constantinus Suur, Jeesus ja Paulus, ning iseloomustab nende tegevust;
- 8) teab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: polis, aristokraatia, türannia, demokraatia, hellen, barbar, kodanik, senat, konsul, vabariik, keisririik, patriits, plebei, Piibel, Vana Testament, Uus Testament, Rooma õigus.

Teema “Keskaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis;
- 2) iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid;
- 3) iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana;
- 4) teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond;
- 5) iseloomustab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit;
- 6) teab ristisõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele;
- 7) iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: kirik, klooster, vaimulikud ordud, ketserlus, inkvisitsioon, ristisõjad, läänikord, naturaalmajandus, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, skolastika, koraan;
- 9) teab, kes olid Muhamed, Karl Suur, Innocentius III ja Aquino Thomas, ning iseloomustab nende tegevust

Teema “Uusaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal;
- 2) iseloomustab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid;
- 3) teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale;
- 4) iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule;

- 5) näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil;
- 6) tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: renessanss, humanism, reformatsioon, absolutism, parlamentarism, valgustus, revolutsioon, reform, kapitalism, kolonialism, monopol, urbaniseerumine, sotsialism;
- 8) teab, kes olid Leonardo da Vinci, Christoph Kolumbus, Fernão de Magalhães, Martin Luther, Louis XIV, Voltaire, George Washington, Napoleon, Karl Marx ja Otto von Bismarck, ning iseloomustab nende tegevust.

10.6. Kursus 2: EESTI AJALUGU I

10.6.1. Üldine õpisisu

Eesti ajalugu I" kursus annab ülevaate Eesti ajaloost mandrijää taandumisest kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni. Tegemist on Eesti esi-, kesk- ja varauusaja kursusega, kus pööratakse tähelepanu Eesti alade asutamisest kuni reformatsioonini. Kõnealusel perioodil toimuvad Eesti aladel olulised muutused, mis on mõjutanud tugevalt tänast päeva. Seoste loomisel eri ajaperioodide vahel on võimalik õpilasel mõista Eesti ja Euroopa ajaloo sündmuste omavahelisi seoseid. Analüüsitakse muinaskultuuri kujunemist ning selle muutumist läbi aja, erinevate kultuurikontaktide vahendusel. Läbi ajaloo kursuse analüüsib õpilane Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab nende vastastikuseid seoseid. Ajalootundides rekonstrueeritakse läbi empaatiaülesannete minevikus elanud inimese elu, võttes arvesse ajastu eripära. Näidete järgi õpitakse tundma, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel.

10.6.2. Õpisisu teemade kaupa

Esiaeg (7 tundi)

- 1) Jääaeg ja selle taandumine. Inimasustuse algus Euraasia põhjaosas.
- 2) Muinasaja allikad ja nende uurimine.
- 3) Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõorkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised.
- 4) Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.
- 5) Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti.
- 6) Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud.
- 7) Muinasusund ning ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.

Keskaeg (20 tundi)

- 1) Muistne vabadusvõitlus: Balti ristiõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse kulg. Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.
- 2) Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed.
- 3) Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas.

- 4) Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid.

Ülesminek keskajast uusaega (8 tundi)

- 1) Tugeva keskivõimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis.
- 2) Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.
- 3) Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, kulg ja tulemused.
- 4) Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon.
- 5) Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.

10.6.3. Õpitulemused

Teema “Esiaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) teab ja iseloomustab tähtsamaid Eesti esiaja perioode inimeste tegevusalade ning eluolu muutuste alusel; tõlgendab muististe alusel inimeste eluolu ja ühiskondlikku korraldust ning uskumusi ja vaimulaadi;
- 2) iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi;
- 3) iseloomustab Eesti halduskorraldust ja majanduslikku arengut esiaja lõpul;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism.

Teema “Keskaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib Balti ristsõja põhjusi, käiku ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast;
- 2) tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega;
- 3) analüüsib Jüriöö ülestõusu tähtsust ja tähendust ajaloolise narratiivina;
- 4) iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, käsitöö ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal;
- 5) iseloomustab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; mõistab kultuurilist järjepidevust;
- 6) analüüsib kriitiliselt keskaja kroonikaid ja teisi teabetekste;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Vana-Liivimaa, Liivi ordu, vasallkond, mõis, teoorjus, sunnismaisus, adramaa;
- 8) teab, kes olid Lembitu, Kaupo, piiskop Albert ja kroonik Henrik, ning iseloomustab nende tegevust.

Teema “Ülesminekuaeg keskajast uusaega” läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab rahvusvahelisi suhteid Läänemere piirkonnas 16. sajandil; võrdleb suurriikide mõju Läänemere piirkonnas 16. sajandil;
- 2) selgitab Liivi sõja eellugu, käiku ja tulemusi; analüüsib ning hindab allikate alusel sõja osaliste tegevust;
- 3) teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal;
- 4) teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal;
- 5) iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus;

- 6) teab, kes olid Balthasar Russow, Ivan IV ja Wolter von Plettenberg, ning iseloomustab nende tegevust

10.7. Kursus 3: EESTI AJALUGU II

10.7.1. Üldine õpisisu

Eesti ajalugu II" kursus annab ülevaate Eesti ajaloost 16. ja 17. sajandi vahetusest kuni 19. sajandi lõpuni. Tegemist on Eesti varauusaja, uusaja ja lähiajaloo kursusega, kus pööratakse tähelepanu perioodile Rootsi ajast 1905. aastani. Kõnealusel perioodil toimuvad Eesti aladel olulised muutused, mis on mõjutanud tugevalt tänast päeva. Seoste loomisel eri ajaperioodide vahel on võimalik õpilasel mõista Eesti ja Euroopa ajaloo sündmuste omavahelisi seoseid. Materjal on jaotatud kolmeks suuremaks teemaploki. Neist esimeses käsitletakse Rootsi aega, teises 18. sajandit ja kolmandas 19. sajandit kuni 1905. aastani. Ajalootundides rekonstrueeritakse läbi empaatiaülesannete minevikus elanud inimese elu, võttes arvesse ajastu eripära. Näidete järgi õpitakse tundma, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel.

10.7.2. Õpisisu teemade kaupa

Rootsi aeg (7 tundi)

- 1) Rootsi suurriigi ajastu.
- 2) Rootsi keskvõim ja baltisaksa aadel.
- 3) Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus.
- 4) Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.

Eesti 18. sajandil (10 tundi)

- 1) Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, kulg ja tulemused.
- 2) Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.
- 3) Balti erikord: Vene keskvõim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord.
- 4) Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.

Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul (15 tundi)

- 1) Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul.
- 2) Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine Talude päriseksostmise. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus.
- 3) Ärkamisaeg: eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.
- 4) Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja

rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.

10.7.3. Õpitulemused

Teema “Rootsi aeg” läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal ning annab sellele allikate ja teabetekstide põhjal hinnangu; hindab allikate usaldusväärsust;
- 2) iseloomustab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal;
- 3) mõistab luterluse mõju ja Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: rüütelkond, reduktsioon, vakuraamat, piiblikonverentsid, Vastne Testament, Academia Gustaviana;
- 5) teab, kes olid Bengt Gottfried Forselius, Gustav II Adolf, Johan Skytte ja Karl XI, ning iseloomustab nende tegevust.

Teema “18. sajand” läbimise järel õpilane:

- 1) selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju;
- 2) iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule;
- 3) analüüsib allikate ja teabetekstide alusel talurahva majandusliku olukorra ning õigusliku seisundi muutumist;
- 4) analüüsib rahvastikuprotsesse mõjutanud tingimusi;
- 5) analüüsib Euroopa valgustusideede mõju eesti vaimuelule;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: balti erikord, restitutsioon, asehalduskord, vennastekogud;
- 7) teab, kes olid Karl XII, Peeter I, Katariina II, Anton Thor Helle ja August Wilhelm Hupel, ning iseloomustab nende tegevust.

Teema “19. sajandil ja 20. sajandi algul” läbimise järel õpilane:

- 1) teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid;
- 2) mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos;
- 3) iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga;
- 4) teab, millised olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid;
- 5) iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut XIX sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: estoofiil, ärkamisaeg, rahvuslik liikumine, venestamine, Aleksandrikool;
- 7) teab, kes olid Karl Ernst von Baer, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Johann Voldemar Jannsen,
- 8) Jakob Hurt, Carl Robert Jakobson, Lydia Koidula ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

10.8. Kursus 4: LÄHIAJALUGU I

10.8 1. Üldine õpisisu

„Lähiajalugu I” kursus annab ülevaate Eestist ja maailmast 20. sajandi esimesel poolel. Õpilane saab põhiteadmised 20. sajandi algusest kuni teise maailmasõja lõpuni. Materjal on jaotatud neljaks suuremaks teemaplokiks. Neist esimeses käsitletakse maailma 20. sajandi alguses, teises I maailmasõda, kolmandas demokraatiat ja diktatuure maailmasõdadevahelisel ajal ning viimases II maailmasõda. Ajaloootundides rekonstrueeritakse läbi empaatiaülesannete minevikus elanud inimese elu, võttes arvesse ajastu eripära. Näidete järgi õpitakse tundma, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel.

10.8.2. Õpisisu teemade kaupa

Maailm Esimese maailmasõja eel (3 tundi)

- 1) Maailma poliitiline kaart enne Esimest maailmasõda (piirid Euroopas, koloniaalimpeeriumid).
- 2) Suurriikide arengujooni: poliitiliste süsteemide erinevused, Venemaa.
- 3) Maailma majandus: monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja proteksionism.
- 4) Teaduse ja tehnika areng enne esimest maailmasõda ning selle mõju inimeste igapäevaelule
- 5) Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

Esimene maailmasõda. Eesti Vabadussõda (10 tundi)

- 1) Esimene maailmasõda – põhjused ja kulg; sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid;
- 2) Esimese maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide teke;
- 3) Eesti iseseisvumine: Eesti omariikluse sünni eeldused, Eesti iseseisvumine, Vabadussõja kulg, sh pöördelisemad sündmused, Tartu rahu.

Maailmasõdade vaheline aeg: Demokraatiad ja diktatuurid (12 tundi)

- 1) Rahvusvahelised suhted 1920. - 1930. aastatel, Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised
- 2) suhted; demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel
- 3) Majandus 1920. - 1930. aastatel, sh näited riikidest (Eesti, Saksamaa, Ameerika Ühendriigid, Venemaa) ja maailmamajandus (sh Suur depressioon)
- 4) Demokraatiad ja diktatuurid 1920. - 1930. aastatel, diktatuuride tekkimise põhjused
- 5) Eesti tee demokraatialt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Teine maailmasõda (10 tundi)

- 1) Rahvusvahelised suhted Teise maailmasõja eel
- 2) Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk; põhjused: Saksamaa taotlused, NSVL eesmärgid, lepituspoliitika; sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased, Hitleri-vastane koalitsioon ja selle kujunemine
- 3) Teise maailmasõja kulg, tähtsamad sõjatandrid ja lahingud ning pöördelisemad sündmused
- 4) Sõda kui humanitaarkatastroof, inimsusevastased kuriteod
- 5) Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule; Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja –kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.

10.8.3. Öpitulemused

Teema “Maailm Esimese maailmasõja eel” läbimise järel õpilane:

iseloomustab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes;

- 1) teab suurriikide sõjalis-poliitilisi blokke ning analüüsib Antanti ja Kolmikliidu taotlusi;
- 2) tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume;
- 3) iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: imperialism, monopol, Antant, Kolmikliit.

Teema “Esimene maailmasõda. Eesti Vabadussõda” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi;
- 2) analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;
- 3) analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi;
- 4) teab Eesti Vabadussõja sündmusi ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel;
- 5) mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu;
- 7) teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts, ning iseloomustab nende tegevust.

Teema “Maailmasõdade vaheline aeg: Demokraatiad ja diktatuurid” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib ja võrdleb rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning teab muutuste põhjusi;
- 2) teab ja iseloomustab rahvusvahelisi kriise: Kaug-Ida, Etioopia, Hispaania kodusõda;
- 3) iseloomustab majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju;
- 4) analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 5) analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, vabadussõjalased;
- 7) teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin D. Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

Teema “Teine maailmasõda” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel;
- 2) iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 3) iseloomustab sõjategevust kaardi järgi;
- 4) teab Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemislugu;
- 5) analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole;
- 6) teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief, ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Anšluss, Münchener konverents, MRP,
- 8) baasideleping, okupatsioon, suvesõda, Atlandi Harta, ÜRO.

10.9. Kursus 5: LÄHIAJALUGU II

10.9.1. Üldine õpisisu

„Lähiajalugu II“ kursus annab ülevaate Eestist ja maailmast 20. sajandi teisel poolel. Õpilane saab põhiteadmised teise maailmasõja järgsest perioodist kuni umbes 1980. aastani. Materjal on jaotatud neljaks suuremaks teemaplokiks: esimeses käsitletakse külma sõda, teises demokraatlikku, kolmandas kommunistlikku maailma ning neljandas maailma sajandivahetusel. Ajalootundides rekonstrueeritakse läbi empaatiaülesannete minevikus elanud inimese elu, võttes arvesse ajastu eripära. Näidete järgi õpitakse tundma, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel.

10.9.2. Õpisisu teemade kaupa

Külm sõda (10 tundi)

- 1) Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, sõjalised liidud;
- 2) Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid;
- 3) Kahepooluseline maailm: USA ja NSVL vastasseis;
- 4) Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.

Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda (6 tundi)

- 1) Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda; USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu;
- 2) Ühise Euroopa-identiteedi otsingud, Euroopa integratsioon.

NSVL ja kommunistlik süsteem (12 tundi)

- 1) Kommunistliku süsteemi kujunemine.
- 2) Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus.
- 3) Kommunistlik Hiina.
- 4) NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon.
- 5) Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestlastega

Maailm sajandivahetusel (10 tundi)

- 1) Majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis.
- 2) NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine. Berliini müüri langemine. Külma sõja lõpp ja geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine.
- 3) USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas.
- 4) Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine.
- 5) Uued pingekolled: Balkani kriis.

10.9.3. Õpitulemused:

Teema “Külm sõda” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme;
- 2) analüüsib külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi;
- 3) analüüsib rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal;
- 4) iseloomustab kahe Saksa riigi arengut külma sõja ajal;

- 5) teab, kes olid Harry Truman, John F. Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro, Konrad Adenauer ja Willy Brandt, ning iseloomustab nende tegevust;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.

Teema “Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 2) teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe;
- 3) teab, kes olid Ronald Reagan ja Robert Schumann, ning iseloomustab nende tegevust;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE.

Teema “NSVL ja kommunistlik süsteem” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja põhijooni;
- 2) iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut;
- 3) analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi;
- 4) analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: kollektiviseerimine, industrialiseerimine, stalinism, sula, stagnatsioon, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik, kultuurirevolutsioon;
- 6) teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Käbin, Aleksander Dubcek ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust

Teema “Maailm sajandivahetusel” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib kommunistliku süsteemi lagunemise põhjusi;
- 2) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu;
- 3) analüüsib jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist;
- 4) analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku;
- 5) selgitab Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma;
- 6) teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boriss Jeltsin, George Bush, Helmut Kohl, Vaclav Havel, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: perestroika, glasnost, laulev revolutsioon,
- 8) Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee.

10.10. Kursus 6: LÄHIAJALUGU III

10.10.1. Üldine õpisisu

„Lähiajalugu III” kursus annab ülevaate Eesti ja maailma arengu põhijoontest 20. sajandil. Õpilane saab põhiteadmised 1980. aastatest tänapäevani. Materjal on jaotatud nelja suuremasse teemaplokki: esimeses käsitletakse eluolu ja kultuuri, teises sõja ja rahu küsimust, kolmandas inimsusevastaseid kuritegusid ning neljandas multipolaarset maailma. Ajalootundides rekonstrueeritakse läbi empaatiaülesannete minevikus elanud inimese elu, võttes arvesse ajastu eripära. Näidete järgi õpitakse tundma, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel.

10.10.2. Õpisisu teemade kaupa

Eluolu ja kultuur (12 tundi)

- 1) Ühiskondlikud liikumised ja ideoloogiad: sotsialism, liberalism, noorsooliikumine, kodanikuõiguste liikumised, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris.
- 2) Muutused eluolus: naiste emantsipatsioon, sport, mood, massikultuur, kodumasinad.
- 3) Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti, internet, kosmoseajastu.
- 4) Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: kunst, kirjandus, arhitektuur, muusika.
- 5) Mitmekultuurilisuse kontseptsioon.
- 6) Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule.

Sõja ja rahu küsimus (9 tundi)

- 1) Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht.
- 2) Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO. Uue maailmakorra loomise katsed.
- 3) Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel.
- 4) Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.

Inimsusvastased kuriteod (9 tundi)

- 1) Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured.
- 2) Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised.
- 3) Natsismikuriteod.
- 4) Kommunismikuriteod.
- 5) Genotsiid, etnilised puhastused.
- 6) Inimsusevastased kuriteod Eestis.

Muu maailm (5 tundi)

- 1) Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed.
- 2) Uute vastasseisude kujunemine, terrorism.
- 3) Islamimaailma aktiveerumine ja vastuolud läänega.

10.10.3. Õpitulemused:

Teema “Eluolu ja kultuur” läbimise järel õpilane:

- 1) teab tähtsamate ideoloogiate põhiseisukohti ja iseloomustab nende mõju ühiskonnale;
- 2) teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning iseloomustab nende rakendumist igapäevaelus;
- 3) analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega;
- 4) arutleb inimeste igapäevaelu valikute üle demokraatlikes ja totalitaarsetes ühiskondades;
- 5) toob näiteid solidaarsusliikumistest ning kirjeldab nende mõju ühiskonnale.

Teema “Sõja ja rahu küsimus” läbimise järel õpilane:

- 1) analüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul;
- 2) analüüsib allikate põhjal rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes;
- 3) teab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism.

Teema “Inimsusevastased kuriteod“ läbimise järel õpilane:

- 1) selgitab, millised arengud ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku;
- 2) mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust;
- 3) teab inimsusevastaste kuritegude toimepanemise viise ja nende tagajärgi;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG.

Teema “Muu maailm” läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi;
- 2) analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu.

11. Ühiskonnaõpetus

11.1. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuvas ning mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvale õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu põhivaldkondade (majanduse, poliitika, õiguse) korraldust ning toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonna kui terviku kui ka indiviidi positsiooni ja rollide põhjal. Põhikoolis omandatud teadmisi Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest laiendatakse Euroopa ning maailma probleemide käsitlemisega. Eesti ja Euroopa temaatika kõrval arutatakse ka olulisi globaalseid ühiskonnaprobleeme. Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Selleks, et toetada õpilase sotsialiseerumist ning ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesiseid teemasid inimõigustest autoriõiguste ja tarbijakaitseni. Toetatakse nii õpilaste dialoogipidamise oskuse kui ka iseseisva kriitilise analüüsioskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklikke eluplaane ning mõista erinevate vaadetega ning demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnustega inimesi.

Ainekavaga tähtsustatakse praktilist õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist. Umbes 1/3 õppemahust viiakse läbi praktilise tegevuse kaudu, kus õpilane peab ise kavandama, tegutsema ja otsuseid langetama. Praktilise tegevuse kaudu saab toetada ka teadmiste laiendamist ja oskuste kujundamist. Praktiline tegevus on kavandatud kas õppe osana järjestikuliselt või ka väiksemate osadena aineõppe raames. Praktiliste tegevustena viiakse läbi pikemaaid õppeprojekte, kogukonnapraktikat, töötamist vabatahtlikuna mõne MTÜ või organisatsiooni juures, panustamist klassi, kooli või kogukonnas toimuva ürituse korraldamisse jms.

Kogukonnapraktika on kogemusõppe vormis ellu viidav kodanikuhariduse programm, mida saab rakendada ühiskonnaõpetuse aine raames praktilise õppena, et noored saaksid kogeda, millega vabaühendused tegelevad ja kuidas omatööd korraldavad, ning oskaksid ise tulevikus kaaluda pikaajalisemat vabatahtlikku tegevust, vabaühenduses töötamist või oma MTÜ loomist. Kogukonnapraktika toetab ühiskonnaõpetuse aine õpitulemuste saavutamist, arendab üldpädevusi, sh

sotsiaalsed ja kodanikupädevust, kultuuri- ja väärtuspädevust, enesemääratlus-, õpi- ja suhtluspädevust ning ettevõtlikkuspädevust. Ühtlasi annab see võimaluse õppida tundma kodukoha organisatsioone ja nende tegevusi, panustada ise oma ideede ja tegutsemisega kodukandi arengusse, ühendab formaalset ja mitteformaalset õpet.

Ühiskonnaõpetuse kaks kursust koosnevad viiest teemavaldkonnast: ühiskond ja selle areng; riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas; majanduse toimimine; üleilmastumine, jätkusuutlik areng; kommunikatsioon ja infopädevus. Riigi ja demokraatliku riigivalitsemise teemavaldkonnas käsitletakse riigi funktsioone ja demokraatliku valitsemise põhimõtteid.

Ühiskonna ja selle arengu teemavaldkonnas käsitletakse ühiskonna toimimist ning kodaniku võimalusi ja vastutust.

Majandust käsitlev teemavaldkond valmistab noori ette majanduselus osalemiseks, sh hindama realistlikult oma ressursse, toimima rahatargalt; aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks. Rahvusvahelise suhtluse, üleilmastumise ja jätkusuutliku arengu käsitlemisel laiendavad õpilased oma teadmisi rahvusvahelistest organisatsioonidest ja globaalsetest väljakutsetest.

Eesmärk on õppida nägema, kuidas saab igaüks muuta maailma turvalisemaks ja humansemaks.

Ühiskonnaõpetus kujundab õpilastes järgmisi väärtusi ja hoiakuid: seaduslikkus ja isiklik vastutus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, intellektuaalomandi väärtustamine, salliv suhtumine erinevustesse, lugupidav suhtumine erinevatesse kultuuridesse, säästev eluviis ning orienteeritus elukestvate õppele, eelarvamuste, sh rassismi ja ksenofoobia taunimine.

Ühiskonnaõpetuses lõimuvad teiste sotsiaalainete teadmised, oskused ja väärtushinnangud ning eelmistes kooliastmetes õpitu, ühtlasi süvenevad teooria õppimise ja praktilise tegevuse kaudu varem omandatud teadmised ühiskonnast. Õpitavat käsitletakse nii, et ühelt poolt omandavad õpilased tervikpildi vastastikku seotud sootsiumist, kuid teiselt poolt oskavad sotsiaalsest

kontekstist tulenevalt alati hinnata oma positsiooni ja valikuid. Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud ajaloo, geograafia, bioloogia ja inimeseõpetusega. Näiteks käsitletakse geograafias põhjalikumalt rahvastiku-, linnastumis- ja maailmamajandusprobleeme ning nende seoseid üleilmastumisega. Samal ajal süvendab ühiskonnaõpetus ajalooõpetuse kaudu saadud teadmisi riigist. Õiguse, riigikaitse, filosoofia ja usundiõpetuse valikkursused avardavad veelgi õpilaste teadmisi oma ja teistest kultuuridest ning ühiskonnast, toovad enam esile mitmekultuurilisuse ja globaliseerumise dimensiooni, et luua seoseid ning märgata sarnast ja erinevat.

Õppematerjal on esitatud võimalikult probleemipõhiselt ja igapäevaeluga seostatult. Suurt tähelepanu pööratakse õpilastes aine vastu huvi äratamisele, õpimotivatsiooni kujundamisele.

Õppes rakendatakse aktiivõppemeetodeid nagu arutelud, juhtumianalüüsid, uurimisprojektid ning kaasalöömine kodanikualgatuslikes ettevõtmistes. Olulised on uurimuslikud õpivõtted, millega õpilased omandavad probleemide esitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja tegemise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused. Aine omandamisele aitavad kaasa õppekäigud, ekskursioonid, kohtumised erinevate inimestega jms. Õppekirjandusele lisaks kasutatakse erinevaid materjale ja teabetekste, dokumente, elektroonilisi andmebaase, õppefilme jms

11.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused, hoiakud

Õpilane:

1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;

- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimemehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osanendes;
- 6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

11.3. Kursused 1 ja 2: „Ühiskond ja selle areng” ja „Ühiskonna majandamine“

Ühiskonnaõpetuse kaks kursust koosnevad viiest teemavaldkonnast:

- ühiskond ja selle areng;
- riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas;
- majanduse toimimine;
- jätkusuutlik areng ja üleilmastumine;
- kommunikatsioon ja infopädevus.

11.3.1. Õpisisu kirjeldus

- a) Põhifookus 1: Kujundada kriitilise analüüsioskusega ja otsustusvõimelist kodanikku, kes oskab hankida ja filtreerida infot erinevatest kanalitest ning mõista ka endast erinevate vaadete ja taustaga inimesi.
- b) Põhifookus 2: Õpilane mõistab kuidas ja miks on meie tänane ühiskond arenenud selliseks nagu ta on?
- c) Põhifookus 3: Õpilane omab ülevaadet tänapäeva ühiskondade väljakutsetest: mõistab, miks on tänapäeva ühiskonnad keerukad.
- d) Põhifookus 4: Õpilane saab aru, milleks on riiki kui institutsiooni vaja ja mõistab põhivalikuid, mis riigi toimimise ees seisavad.
- e) Põhifookus 5: Õpilane mõistab, millised institutsioonid aitavad erinevaid riigi funktsioone täita.
- f) Põhifookus 6: Õpilane teab, kuidas saab kodanik poliitika kujundamises osaleda.
- g) Põhifookus 7: Õpilane mõistab, kust tuleb raha riigi rahakotti ning mida teha, et seda seal piisavalt oleks.
- h) Põhifookus 8: Ettevõtlus ja rahatarkus.
- i) Põhifookus 9: On teadlik ja ennastjuhtiv osaline tööturul.
- j) Põhifookus 10: On teadlik valitud üleilmsetest probleemidest, teab, mil moel neid lahendada/leevendada püütakse ning oskab selgitada nende lahenduste edu pärssivaid tegureid.

11.3.2. Õpisisu valdkondade kaupa

I Ühiskonda ja selle arengut käsitlevas teemavaldkonnas:

1. vaadeldakse ühiskonna kui sotsiaalse süsteemi elemente: sotsiaalset struktuuri (rühmi, kihte, kogukondi), sotsiaalseid suhteid ja protsesse (nt koostööd ja konflikti, võimu, allumist ja vastupanu, lõimumist ja eristumist, tõrjutust ja osalust, mobiilsust, kihistumist);
2. analüüsitakse ühiskonna elu reguleerivaid norme ja väärtusi ning eri valdkondades välja kujunenud institutsioonide korraldust (nt perekonda, riiki, turgu, õigust, meediat);
3. uuritakse avaliku ja erasektori olemust ning funktsioone; tutvutakse kodanikuühiskonna struktuuri ja ülesannetega, analüüsitakse sektorite koostöö võimalusi ning kogemusi;
4. õpitakse tundma ühiskonna erinevaid vorme ja arengujärke; tutvutakse nüüdisühiskonna kujunemislooga ja peamiste tunnusjoontega, pöörates erilist tähelepanu ühiskonna moderniseerumisele ning info- ja teadmusühiskonna arengule.

II Riiki ja poliitikat demokraatlikus ühiskonnas käsitlevas teemavaldkonnas:

1. süvenetakse demokraatliku poliitilise süsteemi toimimisse, selle erinevustesse mittedemokraatlikest režiimidest; selgitatakse totalitaarsete ühiskondade inimsusevastast olemust;
2. avatakse õigusriigi olemust ja võimude lahususe olulisust; käsitletakse inimõiguste kaitset, kodanike poliitiliste õiguste ja vabaduste realiseerimise võimalusi ning sellega seotud institutsioone; selgitatakse põhjusi, mis võivad viia kodanike riigist võõrdumisele; vaadeldakse erinevate demokraatiavormide plusse ja miinuseid, sidudes neid Eesti poliitika probleemidega;
3. õpitakse tundma poliitiliste ideoloogiate põhijooni ja seisukohti erinevates poliitika-valdkondades (hariduses, sotsiaalsfääris, maksupoliitikas jm);
4. käsitletakse erakondade ja kodanikuühenduste arenguprobleeme Eestis; õpitakse tundma valimiste protsessi ja omandatakse oskus realiseerida oma valimisõigus; käsitletakse kodanike kaasamist avaliku võimu teostamisse ning võimalusi mõjutada avaliku võimu tegevust, sh tutvutakse erakondade, kodanikuühenduste ja surverühmade tegevusega; omandatakse kodanikualgatuste ja aktsioonide õiguspärase korraldamise oskused.

III Majandust käsitlevas teemavaldkonnas:

1. õpitakse tundma nüüdisaegse turumajanduse seaduspärasusi ja protsesse; käsitletakse rahvusliku rikkuse ning ühiskonna heaolu allikaid ja tegureid, era- ja avalike huvide erinevust ning ühiskonna ressursside kasutamise põhimõtteid;
2. tutvutakse Eesti majanduse ja tööturu arengusuundadega, sealhulgas teadusmajanduse ja loomemajanduse arenguperspektiividega ning ettevõtlust ja töösuhteid reguleerivate tähtsamate õigusaktidega. Eesti majanduse arengut vaadeldakse maailmamajanduse, eriti Euroopa Liidu kontekstis;
3. õpitakse tundma ettevõtluse aluseid tasemel, mis võimaldab õppijal igapäevaelus toime tulla ja hinnata realistlikult oma võimalusi ettevõtjana.

IV Jätkusuutliku arengut ja üleilmastumist käsitlevas teemavaldkonnas:

1. õpitakse tundma globaalprobleeme ning üldisi probleeme maailmapoliitika areenil, käsitletakse rahvusvahelist tähelepanu pälvinud kriisiolukordi; analüüsitakse kas kodanikuna saame me midagi teha, et tõmmata mõnele kriisile tähelepanu ning mida aitab rahvusvahelise tähelepanu koondamine mõnele kriisisituatsioonile saavutada?
2. õpitakse tundma riikidevahelist suhtlust: miks on riikide vahel diplomaatilised suhted, miks ja kuidas tehakse omavahel majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd;

rahvusvahelisedorganisatsioonid, nende tegevusvaldkonnad, liikmed ja tööpõhimõtted (ÜRO, NATO, olulisemad valdkondlikud organisatsioonid). Vastastikkuse abistamise põhimõte.

V Kommunikatsiooni ja infopädevust käsitlev teemavaldkonnas:

- arendatakse õpilase kriitilist analüüsioskust, kes oskab hankida ja filtreerida infot erinevatest kanalitest ning mõista ka endast erinevate vaadete ja taustaga inimesi;
- arendatakse õppijas harjumust jälgida mitmekülgset meediasisu, õppides tarbitavat kriitiliselt hindama nii, et õpilane oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms); mõistab, milles seisnevad süvavõltsingu kasutamise ohud meedias levivale teabele;
- õpitakse väärtustama sõnavabadust, oskut juhtida tasakaalukat vestlust.

11.3.3. Õpitulemused teemade kaupa

Teema: Ühiskond ja selle areng (põhifookus 2-3)

- 1) selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid;
- 2) hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima;
- 3) teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 4) mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust;
- 5) analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse mõju kogukonnale või ühiskonnale;
- 6) mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu;
- 7) mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust.

Märksõnad ja mõisted

- Ühiskonna olemus: Erinevad ühiskonnatüübid (mõised: põllumajandusühiskond; tööstusühiskond; teenindus-ja infoühiskond; modernne ja postmodernne ühiskond, võrgustikuühiskond, heaoluühiskond).
- Ühiskonna kolm sektorit (mõisted: avalik sektor, erasektor; vabakond).
- Ühiskonnaühmad (mõisted: eliit, mass, pluralism);
- Kihistumine: mõisted: sotsiaalne mobiilsus; sotsiaalne tõrjutus; sotsiaalne õiglus; sotsiaalne sidusus, vaesus, ilmajaatus
- Kollektiivne identiteet

Teema: Riik ja demokraatlik riigivalitsemine (põhifookus 4-6)

- 1) teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid;
- 2) tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires;
- 3) mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased;
- 4) teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana;
- 5) eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensusse, kompromissi ja enamushääletuse erinevust;
- 6) oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele.

Märksõnad ja mõisted.

- Põhiideoloogiad (mõisted: liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade)
- Riik kui institutsioon; riigikorralduse tüübid (mõisted: unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon).
- Võimu iseloom: demokraatlikud režiimid, hübriidrežiimid ja autoritaarsed režiimid (mõisted: liberaalne riik; autoritaarne riik, totalitaarne riik).
- Riigivalitsemis vormid (mõisted: vabariik - parlamentaarne ja presidentaalne; monarhia - konstitutsiooniline ja absoluutne; õhuke riik vs sügav riik).
- Inimõigused, kodanikuõigused
- Valimised: (mõisted: majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem; valimiskampaania, valimisreklaam; mandaat, valimisringkond, valimisnimekirjad (avatud/suletud; "triibulised" nimekirjad); tsensus/ valimiskünnis)
- Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip (mõisted: seadusandlik võim; täidesaatev võim; kohtuvõim).
- Põhiseaduslikud institutsioonid
- Õigusriigi toimimine: (mõisted: põhiseadus, seadus, määrus, korraldus ja direktiiv)
- Poliitika kujundamine: (mõisted: koalitsioonileping, arengukavad, strateegiad, huvirühmad, kaasamine)
- Kodanikuportaalid: (mõisted: e-riik; eID privaatsus; ID-kaart, digiallkiri, digitaalne identiteet, parool, PIN-kood, mobiil-ID, smart-ID, e-teenus, Eesti.ee, küberjulgeolek)
- Huvikaitse: (mõisted: referendum, rahvaalgatus, eelnõu, arupärimine; meelevaieldus/pikett, marss, märgukiri/petitsioon, streik, ametiühing, tarbimisboikott, meediakampaania, ühiskonnakriitika)

Teema: Majanduse toimimine (põhifookus 7-9)

- 1) mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas;
- 2) tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale;
- 3) väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 4) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
- 5) väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglase kaubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil;
- 6) planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult;
- 7) mõistab töösuhteid, väärtustab vastutustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana;
- 8) teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud.

Märksõnad ja mõisted:

- Makromajanduse põhinäitajad ja majanduse tsüklilisus: Mõisted: resurss, majandus süsteemid, sisemajanduse kogutoodang (SKP), eelarvetasakaal, inflatsioon, deflatsioon, impordi-eksport, riigi välisvõlg, buum, kapital, konkurents, monopol, kartell, turutõrked, tootlikus
- Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises; Mõisted: prioriteet, eelarvepoliitika, rahapoliitika, keskpang, pangandus, kurss, EURIBOR, tollid, kvoodid, standardid, vabakaubandus, ühisturg, tolliliit, tasaareng
- Eesti riigi eelarve ja maksusüsteem. Mõisted: riigieelarve, üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid; maamaks, kohalikud maksud, tollimaks, maksudeklaratsioon
- Ettevõtlusega alustamine. Mõisted: kapital, investor, AS/OÜ, äriplaan, kasum, kahjum, pankrot, innovatsioon, idufirma, start-up, loomemajandus, sotsiaalne ettevõtlus, loomevargus/ plagiaat

- Tööturg. Mõisted: tööhõive, ülalpeetav, tööpuudus, tööjõupuudus, tööhõivepoliitika, tööleping, ümbrikupalk, ametiühing, streik, palgalõhe, brutopalk, netopalk, alampalk
- Tarbimine. Mõisted: tarbimisühiskond, ostukorv, esmatarbekaup, ringmajandus, taaskasutus, õiglane kaubandus (fair trade), "rohe pesu", tarbijakaitse, tootemärgised, reklaam, sisuturundus
- Isiklik eelarve - säästmine, investeerimine ja laenamine: Mõisted: sissetulekud, püsikulud, mugavuskulud, säästukonto, varaklassid, väärtpaber (aktsia, osak), börs, investering, investeerimisfond, pensionifond, tootlus, laen, võlg, intress, intressimäär, viivis, krediidi kulukuse määr, käendaja, maksehäire, inkasso, võlanõustaja.

Teema: Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng (põhifookus 10)

- 1) teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi;
- 2) toob näiteid vastastikuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu;
- 3) teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust;
- 4) teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisiolukordi;
- 5) analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus

Märksõnad ja mõisted:

- Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil - keskkonna- ja sotsiaalprobleemid.
- Riikidevaheline suhtlus: Mõisted: diplomaatia, de jure, de facto
- Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Mõisted: sõjategevus, sõjakuritegu, asümeetrilinesõda, infosõda, terrorism
- Rahvusvahelised organisatsioonid. Mõisted: Riikidevahelised koostööorganisatsioonid; hargmaised ettevõtted; valitsusvälised organisatsioonid. ÜRO ja selle allorganisatsioonid (UNESCO, WHO, jt), NATO, OECD, OSCE, Euroopa Nõukogu.
- Vastastikkuse abistamise põhimõtted. Mõisted: humanitaar-/ arenguabi, humanitaarkriis.

Teema: Kommunikatsioon, infopädevus (põhifookus 1)

- 1) mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju;
- 2) oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset;
- 3) oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusvahelisi.

Märksõnad ja mõisted

- ajakirjandus eetika; demagoogia, propaganda, vanenõuteooriad, valeinfo ja selle liigid; infosõda; stereotüübid ja sildistamine; sõnavabadus ja vaenukõne

11.4. Kodanikukaardistus

Kursuse algul (võimalusel ka lõpul) teeb iga õpilane enda kohta n-ö kodanikukaardistuse, et reflekteerida, kuidas ta kogukonnas/ühiskonnas, poliitikas ja majanduses osaleb; kust ja kui tihti ühiskonna ning poliitika kohta infot ammutab; milliste isikute, riikide, organisatsioonide/liikumiste tegevusega end kursis hoiab; kas panudtab kodukoha/ kooli kogukonnas; kas nt investeerib, käib tööl, on liitunud pensionisambaga, jne.

See aitab õpetajal luua nii nn koosõppimise kogukondi, kus õpilased üksteiselt õppida saavad, kui ka valida, millised alamteemad või näited võiks antud auditooriumile olulisemad olla.

Testi võib ka kursuse lõppedes korrata, et õpilane saaks ise võrrelda, kuidas ta aasta jooksul kodanikuna edasi arenenud on, milliseid teadmisi saanud. Samuti võiks õppijad analüüsida enda rolli ühiskonnaliikme, kodaniku ja turuosalisena kasutades arutluse formaati.

11.4.1. Kodanikukaardistuse teemad

Ühiskonnas osalemine

.Kas oled mõne organisatsiooni liige? Nt kaitseliit, erakonna liige kooli õpilasomavalitsus jne.

- Kas oled teinud vabatahtlikku tööd? Näiteks käinud klassi, pere või sõpradega loodust koristamas, aidanud koos naabritega mõnd mänguväljakut korrastada, aidanud korraldada või läbi viia mõnd avalikku üritust selle eest tasu saamata, käinud välisvabatahtlikuks jne.

Poliitikas osalemine

- Kas oled kandideerinud õpilasomavalitsusse või noortevolikokku?

- Kas oled juba või kavatsed hääletada järgmistel valimistel?

- Kas oled ise osalenud või korraldanud meeleavalduse või koostanud/allkirjastanud petitsiooni?

- Kas oled avalikult sõna võtnud mõnel ühiskonna jaoks laiemalt olulisel teemal? Näiteks avaldanud arvamuskirjat, sotsiaalmeediapostituse vmt mõnel ühiskondlikult olulisel teemal?

- Kas oled tajunud, et miski sinu koolis, kodukohas, Eestis laiemalt või terves maailmas vajaks muutust, ja püüdnud seda muutust ka kuidagi saavutada? (Kuidas?)

Suhtlus riigiga

- Kas oled kunagi pöördunud mingis küsimuses mõne riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse poole?

- Kas oled maksnud makse?

- Kas oled esitanud tuludeklaratsiooni

- Kas oled ise taotlenud mõnda dokumenti? Millist/milliseid?

Majanduses osalemine

- Kas oled käinud või käid hetkel tööl?

- Kas koostad endale nädala/kuueelarvet?

- Kas oled tegelenud /tegeled investeerimisega?

- Kui oled tööl käinud, siis kas tead, millise pensionisambaga oled liitunud?

Info leidmine ja ammutamine

- Kas vaatad/kuulad/loed uudiseid? Milliseid teleuudiste programme, podcaste, TikToki või muid kontosid jälgid, et olla Eesti ühiskonnas või maailmas laiemalt toimuvaga kursis?

- Kas ja kellega arutad Eestis ja maailmas toimuvate sündmuste üle? Kui tihti? Nt vanematega, vanavanematega, klassijuhatajaga jne.

- Kas oled kunagi sattunud meediat tarbides kummaliste faktide peale, mille puhul sul tekib tunne, et need ei pruugi olla tõesed?

- Kas oled väärinfo kahtluse korral proovinud kuidagi seda infot kontrollida? Kuidas?

Huvipakkuv inforuum

- Milliseid valdkondi, riike või ühiskondlikke organisatsioone puudutavate uudistega hoiad end kursis?

- Kes on sinu meelest olulisimad Eesti ühiskonna käekäiku ja poliitikat mõjutavad inimesed?

- Kes on sinu meelest olulisimad maailma ühiskonna käekäiku ja poliitikat mõjutavad inimesed?

12. Valikkursus “Inimene ja õigus”

12.1. Õpitulemused

Kursuse läbinud õpilane:

- 1) tunneb ja väärtustab euroopaliku õigusruumi põhimõtteid ja oskab valida seaduskuuleka käitumisviisi;
- 2) tunneb elulistes situatsioonides ära õigusliku probleemi, tõlgendab õigustekste, valib sobiva õiguskaitsevahendi ja -viisi ning koostab argumenteeritud lahenduskäigu probleemile;
- 3) kasutab eesmärgipäraselt digitaalseid õigusteabe keskkondi ja -registreid;
- 4) põhjendab oma käitumise valikuid õiguslike argumentidega;
- 5) hindab oma karjäärivaliku võimalusi õiguselukutsete vallas.

12.2. Öpisisu

1. Eesti euroopaliku õigusruumi osana
2. Isikutevahelised varalised suhted
3. Isiklikud ja perekondlikud õigussuhted
4. Töö- ja majanduselu
5. Mina ja kogukond

TEEMA: Eesti euroopaliku õigusruumi osana

Eesti euroopaliku õigusruumi osana. Õigusriigi põhimõtted ja põhiõigused. Õiguse mõiste ja õiguse allikad. Euroopaliku õigusruumi kujunemine Eestis. Euroopa Liidu õiguse mõju Eesti õigusruumile. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Õiguse rakendamine. Eesti kohtusüsteem. Kohtumenetluse üldpõhimõtted.

Õpitulemused:

Õpilane:

- a) mõistab õigusaktide hierarhilist suhet ning oskab hinnata, millist õigusakti normide vastuolu korral tuleb rakendada;
- b) selgitab kontekstis õigussüsteemi alusväärtusi ning analüüsib nende mõju õigusreeglite sisule;
- c) leiab õigusliku küsimuse käsitlemiseks asjakohaseid õigusakte ja kohtupraktikat;
- d) valib vaidluse lahendamiseks kohase õiguskaitsevahendi ja menetluse.

TEEMA: Isikutevahelised varalised suhted

Tsiviilõiguse põhimõisted. Leping õiguste ja kohustuste alusena. Tarbija õigused Euroopa Liidus. Laenamine ja tagatised. Eluasemega seotud õigused ja kohustused. Tsiviilõiguslike vaidluste lahendamine.

Õpitulemused:

Õpilane:

- a) kasutab sobivas kontekstis tsiviilõiguse põhimõisteid ja põhimõtteid;
- b) oskab koostada lihtsamaid lepinguid ja reageerida tüüpilistele õiguslikele probleemidele lepingulistes suhetes;
- c) teab tarbijakaitse üldisi eesmärgi ja põhimõtteid Euroopa Liidus;
- d) oskab kaardistada finantsteenuste ja eluasemega seotud tüüpilised õiguslikud riskid ja neid oma valikutes arvestada.

TEEMA: Isiklikud ja perekondlikud õigussuhted

Isiklikud õigused. Õigused autorina. Õigused teiste isikute teose kasutajana. Lapse ja vanema õigussuhe. Õigused ja kohustused kooselus ja abielus. Õigus pärida ja pärandada.

Õpitulemused:

Õpilane:

- a) valib asjakohased õiguskaitse vahendid isiklike õiguste kaitsmisel;
- b) kasutab enda ja kaitseb teiste autorite õigusi;
- c) tunneb lapse ja vanemate õigusi ja kohustusi perekondlikes suhetes;
- d) tunneb kooselust ja abieluõigusest tulenevaid õigusi ja kohustusi;
- e) oskab tegutseda pärandi saajana.

TEEMA: Töö- ja majanduselu

Töötamine töölepingu alusel. Teenuste osutamine töövõtu- ja käsunduslepingu alusel. Avalik teenistus. Töötus. Kandideerimine ja värbamine. Ettevõtlus. Mittetulundussektor. Õiguselukutsed.

Õpitulemused:

Õpilane:

- a) tunneb ja teab oma õigusi ja kohustusi tööturul;
- b) eristab töö-, käsundus- ja töövõtulepinguid ning oskab koostada lepingu projekti;
- c) teab oma õigusi ja kohustusi, tegutsedes ettevõtjana või juhtides äriühingut;
- d) tunneb õiguselukutseid ja neile kehtestatud nõudeid.

TEEMA: Mina ja kodukond

Kultuuriline, rahvuslik, hariduslik ja religioosne enesemääratlusõigus kogukonnas. Vabaühendustes ja kodanikualgatustes osalemine. Avalik võim ja kogukonnaliikmed. Karistused ja karistusõigus. Küberruum ja virtuaalkogukonna.

Õpitulemused:

Õpilane:

- a) kasutab kogukonna arengusse panustamisel sobivat õiguslikku vormi;
- b) teab oma õigusi ja kohustusi kogukonnas ning oskab leida oma huvide kaitsmiseks sobiva institutsiooni ja õiguskaitsevahendi;
- c) oskab kasutada eetilisi ja õiguspäraseid vahendeid küberruumis ja virtuaalkogukondades;
- d) teab oma õigusi suhetes avaliku võimuga ja oskab valida oma õiguste kaitseks sobiva õiguskaitsevahendi;
- e) teab, millised on karistatavad teod ning tunneb kriminaalmenetluse osapoolte õigusi ja kohustusi

12.3. Hindamine

Hindamise eesmärk on saada ülevaade kursuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust lähtudes kursuse eesmärkidest. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamist kui ka õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste (eeskätt sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpipädevus, suhtluspädevus, digipädevus) saavutatust. Õpilaste teadmiste ja oskuste tase annab õpetajale tagasisidet tema poolt korraldatud õppeprotsessi kohta.

13. Inimeseõpetuse kursus „Perekonnaõpetus”

13.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse perekonnaõpetuse kursuses keskendutakse perekonnaelu psühholoogiale, sotsioloogiale, eetikale, perekonnaõigusele, majandamisele ja perekonna rollile ühiskonnas. Kursus toetab õpilase enesearengut, aitab mõtestada ja analüüsida oma rolli perekonnas, arendada vastutustunnet nii isiklikus kui ka ühiskonnaval. Perekonnaõpetuse kursus kujundab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja väärtuspädevuse arenemist. Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimuvaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Õpe valitakse rõhuasetusega elulähedasele ainekäsitlusele, toetades õpilase arusaama õpitava vajalikkusest.

Gümnaasiumi inimeseõpetuse kursus keskendub paarisuhtele, perekonnaga seotud teemadele ning vanemlusele. Õpitakse, kuidas luua ja hoida toetavaid inimsuhteid. Oluline rõhk on perekonna väärtustamisel, enda rolli teadvustamisel suhetes ja tulevase lapsevanemana. Kujundatakse valmisolekut võtta vastutus oma suhete eest. Kursuse jooksul analüüsitakse ühiskonna mõju perekonnaval.

13.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab, kuidas ühiskond mõjutab pereväärtusi, traditsioone, hoiakuid, sealhulgas laste kasvatamist ja suhtumist seksuaalsusesse, mõistab, kuidas on kooselu vormid ja perekonna roll aja jooksul muutunud;
- 2) mõistab inimese arengu võimalusi perekonnas, paarisuhtes ja lapsevanemana, võtab vastutuse oma rolli eest, arvestades teiste pereliikmetega;
- 3) teab, kuidas pereelu, sealhulgas abielu on õigusaktidega reguleeritud, oskab sellega igapäevaelus arvestada ja vajaduse korral leida asjatundlikku õigusabi;
- 4) mõistab suhetega kaasnevaid õigusi ja kohustusi, inimeste võrdse kohtlemise vajalikkust ning võtab vastutuse oma suhete eest;
- 5) kasutab teaduspõhiseid allikaid perekonna, suhete ja tervisega seotud info ja abivõimaluste leidmisel;
- 6) mõistab inimliku läheduse ja armastuse erinevaid avaldumisviise;
- 7) mõistab seksuaalse arengu individuaalsust;
- 8) mõistab paarisuhete dünaamikat ja võtab vastutuse;
- 9) mõistab perekonna rolli traditsioonide hoidja ja kandjana, väärtustab sotsiaalsete suhete, tavade ja kommete toetavat mõju peresuhtele;
- 10) mõistab tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust inimese elus ja iseenda sotsiaalset vastutust tervisekäitumises;
- 11) on teadlik tarbija ja oskab koostada perekonna eelarvet, arvestades pere võimaluste ja pereliikmete vajadustega;
- 12) mõistab vanemlikku vastutust erinevas vanuses laste arengu toetamisel.

13.3. Õpitulemused ja õppesisu

13.3.1. Perekond ühiskonnas

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab näidete abil, kuidas ühiskond ja kultuur on läbi ajaloo mõjutanud pereväärtusi ja -traditsioone ning laste kasvatamise põhimõtteid;
- 2) toob näiteid erinevatest kooseluvormidest ajaloos ja tänapäeval ning analüüsib, kuidas need täidavad perekonna ülesandeid;
- 3) analüüsib ühiskonna ja kultuuri, sh traditsioonide mõju seksuaalsusele ja seksuaalsuhetele;
- 4) analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel;
- 5) analüüsib näidete alusel soostereotüüpide põhjusi, nende piiravat mõju inimese minapildile, käitumisele, suhetele ja valikutele.

Õppesisu

Pere ja kooselu tähtsus, traditsioonid, hoiakud ja väärtused ajaloolis-ühiskondlikus kontekstis.

Põhimõisted

Perekond, perekonna liigitused. Perekonna ülesanded. Perekonna minevik, olevik ja tulevik.

Pereväärtused, traditsioonid, hoiakud (sh laste kasvatamine ja suhtumine seksuaalsusesse) läbi ajaloo.

Kooselu ja kooselu vormid. Kooselu vormid läbi ajaloo täitmaks perekonna ülesandeid.

Perekonna roll ja tähtsus läbi inimese elukaare. Ühiskonnas kehtivate hoiakute (sh soostereotüübid) piirav mõju inimesele ja inimsuhetele.

13.3.2. Tervis ja turvalisus

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kasutab usaldusväärseid allikaid tervise, suhete ja sotsiaalmajanduslike küsimuste kohta info otsimisel ja probleemide lahendamisel, järgides autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid, viidates ja refereerides nõuetekohaselt;
- 2) toob näiteid pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist mõjutavatest teguritest;
- 3) analüüsib planeeritud ja planeerimata rasedusega kaasnevaid valikuid ning neid mõjutavaid tegureid, oskab leida vajaduse korral abi;
- 4) teab, mis on kohtingu-, lähisuhte- ja seksuaalvägivald ning mis on inimkaubandus ja kust otsida vajaduse korral abi;
- 5) analüüsib kohtingu- ja lähisuhtevägivalla põhjusi ja tagajärgi ning ennetamise ja abi saamise võimalusi;
- 6) analüüsib, kuidas mõjutab pereliikme sõltuvushäire peresuhteid, kirjeldab kaassõltuvuse olemust ja teab, kust vajaduse korral abi otsida.

Õppesisu

Turvalisus ja turvalisuse riskid peres kui süsteemis ning abi saamise võimalused.

Põhimõisted

Usaldusväärsed infoallikad inimese turvalise tervisekäitumise ja terviseedenduses. Pereliikmete tervist (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne, vaimne) mõjutavad peresisesed ja perevälised tegurid. Inimese tervist mõjutavad riski- ja kaitsetegurid (individuaalsed omadused ja käitumismustrid, sotsiaal-majanduslikud olud ja keskkonnategurid). Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeeritud ja planeerimata rasedus. Nõu ja abi pakkuvad asutused noortele seoses rasedusest hoidumise ja pereplaneerimisega. Suhtevägivald (sh lähisuhte-, kohtingu ja seksuaalvägivald) ja selle ennetamise võimalused. Suhtevägivalla põhjused ja tagajärjed indiviidi, pere ja kogukonna tasandil ning abi saamise võimalused. Inimkaubandus ja prostitutsioon. Sõltuvus (sh kaassõltuvus, suhtesõltuvus) peres kui süsteemis ja abi saamise võimalused.

13.3.3. Suhted ja vastutus perekonnas

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab, milles seisneb põlvkondi ühendavate sidemete tugevdav ja toetav mõju pereelule;
- 2) toob näiteid peretraditsioonidest ning selgitab tavade ja kommete tähtsust perekonnasuhetes;
- 3) analüüsib enda huvide, hobide ja ettevõtmiste toetavat mõju enesearengule ja peresuhetele;
- 4) analüüsib, kuidas paarisuhe ja ema / isa roll mõjutavad inimese arengut;
- 5) analüüsib, kuidas sõltub perekonna ülesannete täitmine igast pereliikmest, millised on pereliikmete võimalused üksteist toetada ja abistada, millised on pereliikmete õigused oma ajale, ruumile ja materiaalsetele kulutustele;
- 6) toob näiteid pereelu, sh abielu ja laste elu reguleerivatest õigusaktidest ja analüüsib, kuidas need sätestavad perekonnaliikmete õigusi ja kohustusi;
- 7) toob näiteid riiklikest institutsioonidest, mis tegelevad perepoliitika elluviimisega, toob näiteid riikliku perepoliitika rakendamisest, sh toetustest ja teenustest;
- 8) teab, et lähisuhe, sh abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel;
- 9) selgitab lähisuhete ja sotsiaalse võrgustiku tähtsust inimese elus;
- 10) analüüsib lahkuminekku ja abielulahutuse põhjusi, tagajärgi ning oskab vajaduse korral leida psühholoogilist ja õigusabi;
- 11) aelgitab leina olemust ja kirjeldab leinast ülesaamise võimalusi;
- 12) mõistab iga inimese õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 13) teab, et lähisuhe, sh abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel;
- 14) toob näiteid lapse õigustest ja abi saamise võimalustest laste õiguste kaitsmisel;
- 15) mõtestab enda kogemusest lähtuvalt armastuse tähendust, paarisuhte ja seksuaalse läheduse dünaamikat ning neid mõjutavaid tegureid, õigusi ja kohustusi suhte erinevates etappides;
- 16) analüüsib seksuaalsuhet kui inimliku läheduse avaldumisvormi ja selle seotust armastusega;
- 17) teab, et turvaline ja vastastikku rahuldustpakkuv seksuaalkäitumine põhineb partnerite võrdsel kokkuleppel;
- 18) selgitab soostereotüüpide mõju inimese arengule ja seksuaalkäitumisele;

- 19) arvestab perekonna eelarve kavandamisel pereliikmete vajadusi, pere majanduslikku olukorda ja võimalusi;
- 20) selgitab koduse kasvatuse mõju lapse arengule;
- 21) analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte kujunemist ning kasvatustüülide mõju sellele.

Õppesisu

Pereelu ja suhete tähtsus isiklikul, grupi, lähikonna ja ühiskonna tasandil.

Põhimõisted

Perekonna roll tavade, kommete ja traditsioonide hoidja ja kandjana ning põlvkondi ühendavate sidemete tugevdajana. Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega. Pereliikmete rollid, ülesanded ja vajadused ning suhted (sh vägivaldsed suhted) ja toetus perekonna ülesannete täitmisel. Toetavad paari- ja peresuhted. Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega. Pereelu (sh abielu) sätestav seadusandlus ja pereliikmete õigused ja kohustused.

Perepoliitilised meetmed perede toetamisel. Suhe. Paarisuhe. Lähisuhte ja selle olemus peres (sh abielus). Pere kui sotsiaalne süsteem laiemas sotsiaalses võrgustikus. Suhete katkemine (s h lahkumine ja abielulahutus) peres ja kooselus. Lein ja leinaga toimetulek. Abi saamise võimalused. Inimõigused. Suhetega kaasnevad õigused ja kohustused inimeste võrdsel kohtlemisel. Laste õigused ja lastekaitse. Abi saamise võimalused. Inimliku läheduse ja armastuse erinevad avaldusvormid. Armastus paarisuhtes (sh seksuaalsuhtes) Paarisuhte dünaamika. Seksuaalsuhte dünaamika: seksuaalsuse trepp. Terved ja turvalised seksuaalsuhted. Nõusolek ja vastutus seksuaalsuhtes. Soosterotüübid, meedia ja ühiskond. Pere eelarve koostamine arvestades pereliikmete vajadusi ja pere võimalusi. Koduse kasvatuse (sh erinevate kasvatustüülide) mõju lapse arengule. Lapse ja vanema vaheline kiindumussuhte tähtsus lapse turvalisuse allikana peres.

13.4 Lõiming

Kursus on lõimitud mitme õppeainega. Eesti keel - tekstide koostamine korrektset keelt ja õigekirja kasutades. Kunst - tööde kujundamine. Ajalugu - perekonna ajaloo koostamisel ajaloo perioodide kohta käiva info kasutamine, perekonna traditsioonid, perekonna kujunemise ja arengu ajalooline taust. Bioloogia- inimese anatoomia ja füsioloogia, sõltuvuse olemus. Ühiskonnaõpetus - inimkaubandus, seadusandlus, perekonnaga seotud seadusandlus, perepoliitika ja inimõigused. Matemaatika – pere-eelarve koostamine.

13.5 Hindamine

Hindamise ja hinnangu andmise põhiline ülesanne on toetada õpilase arengut, kujundades positiivset minapilti ja adekvaatset enesehinnangut. Oluline on õpilase enda roll hindamises, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses antakse hinnanguid õpilaste teadmistele ja oskustele, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid tähelepanu pööratakse ka õigekirjavigadele, mida hindamisel siiski ei arvestata. Hindamisel kasutatakse koolis väljakujunenud viie palli süsteemi. Täpsemad hindamise kokkulepped sõlmitakse kursuse alguses.